

НОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗМІЩЕННЯ ТА ОХОРОНИ ТВОРІВ

При збереженні старих проблем у сфері охорони авторських прав наразі добавились нові. Зокрема, порушення авторських прав розміщення творів в Інтернет стало одними із найбільш поширених. Вони є різновидомами правопорушень у сфері інтелектуальної власності і слугують отриманню доходів від відвідин сайтів порушників і скачування контрафактних об'єктів авторського права.

Попри різні мотиви та способи здійснення їх поєднує одне: це поширення творів без дозволу автора чи володільця майнових прав. Йдеться про антиліцензійні порушення, які мають негативні наслідки для володільця майнових прав: звужують сферу контролюваного ним комерційного використання об'єктів авторського права; суб'єктів господарювання, які спеціалізуються на правомірному використанні об'єктів авторського права, насамперед видавців; держави – втрачається її імідж та здатність навести лад у цих правовідносинах; суспільства, оскільки досить часто джерела запозичення не відповідають офіційним, наукова інформація перекручується, є невірогідною чи неточною і втрачається її емпірична цінність.

Порушники авторських прикриваються нібито благими намірами: їх інформаційними правами на отримання, розміщення та поширення інформації, зокрема на свободу її поширення. Правда, вони упускають при тому, що поширюють інформацію, на яку у них відсутні абсолютні права; вказують на безкоштовність такого розміщення, але упускають плату, яка стягується за відвідування належних їм сайтів чи скачування розміщених на них контрафактних об'єктів; прикриваються правом вільного використання об'єктів авторського права, що передбачене Законом України «Про авторське право та суміжні права», зокрема без згоди автора и виплати авторської винагороди; сприяння автору в популяризації його творів і забезпеченні доступу до них;

відсутністю на творі знаку «©» чи застереження, що твір охороняється законом, незнанням чинного законодавства.

Законодавець щодо виникнення авторських прав досить категоричний: авторське право на твір виникає в силу його створення – презумпція авторства за якої права на нього належать автору з моменту створення. Тож для охорони прав твір не потрібна його реєстрація, вказівка застережень про недопустимість копіювання та іншого використання без згоди, оформлення цих творів чи дотримання інших формальностей). Автор чи володілець прав може прийняти додаткові заходи, у тім числі й зазначені, але не зобов'язаний: він і так є автором. Інша справа, що для віднесення твору до певного виду чи настання інших правових наслідків законодавець встановлює додаткові вимоги до творів, зокрема статей, монографій, підручників, посібників, фахових статей, віднесення до певного жанру твору відповідно до правил та підходів, що склалися. Розуміється, що їх повинна бити надана відповідна форма.

Така категоричність здавалось би повинна корелюватися скрупульозністю та деталізацією наслідків її порушення в актах законодавства. Проте законодавець ігнорує сучасні загрози порушення авторських прав і не спішить перекрити їх, не посилює охоронну функцію права. Йдеться про необхідність корелювати зміст статей 441 і 442 ЦК та ч. 3 ст. 15 Закону і деталізувати, що використанням твору є його розміщення в електронних джерелах інформації. Тоді все стане на свої місця і буде посилено регулятивну функцію використання творів їх розміщенням в мережі Інтернет.

Апріорі право повинне враховувати об'єктивні процеси в суспільстві, зокрема ті, що склалися при апробації та оприлюдненні результатів наукових досліджень. Йдеться про невідповідність положень чинного законодавства про права автора на опубліковані роботи і не тільки в електронних виданнях чи електронних версіях друкованих видань, що надсилаються в Національну бібліотеку України імені В.І. Вернадського та практику.

Наразі переважна більшість видань є якщо не самоокупними, то прибутково спрямованими. Інакше чим можна пояснити сплеск бажаючих реєструватися та видавати наукові журнали і настирливо запрошувати до

опублікування в них наукових робіт. Те саме йдеться про наукові форуми різного рівня, кількість яких вже давно перевершила розумні межі, а їх результативність, наукова і практична цінність опублікованих робіт якщо не бажає кращого, то не вартує більше, ніж затрати на їх видання. Значна частина тез виступів та повідомлень початківці, особливо науковців-студентів, запозичені із доступних емпіричних даних, іноді навіть не змінених і не приведених у відповідність до змін чинного законодавства, новітніх доктрин, суспільної, зокрема правозастосувальної практики. Вони є науковим сміттям, яке лише призводить до інформаційних заторів, приносить шкоду науці, і на етапі формування науковця викривляє наукову добросовісність, формує науковця-кон'юнктуриста. Свідченням того є зменшення дискусійності тих публікацій, зниження гостроти наукових суперечок та, у кращому випадку, скочування до їх констатації без вказівки сильним та вразливим елементам.

Чимало проблем із опублікуванням періодичних видань, особливо їх тиражами та поширенням в наукові бібліотеки. Збірники тез наукових форумів здебільше видаються малими тиражами, надаються чи розсилаються їх учасникам і добре якщо в межах необхідної розсилки – науковим бібліотекам. Тож вони недоступні для ознайомлення із ними фахівців. Це ще пів біди.

Більше проблем із привласненням такими видавцями майнових прав інтелектуальної власності авторів. Склалась досить дивна у правовому та етичному плані ситуація: видавець запрошує до участі у виданні і опублікуванні наукових робіт та інших витрат на власний кошт; надіється на сприяння у розкрутці його наукового видання чи форуму відомими авторами; стягує кошти за участь (організаційні витрати), опублікування та пересилку видання; видає видання без вихідних даних та занесення в реєстр видавців України; привласнює майнові права інтелектуальної власності, проставляючи знаки охорони чи поміщаючи застереження про недопустимість використання без його згоди; не забезпечує популяризації видання та його відповідність наукометричним даним; надає йому електронної форми і вводить їх у належні йому та інші банки даних і стягує за їх відвідування кошти. Добре, що ще не дійшло до судових спорів таких видавців із авторами.

Встановлена адміністративна відповідальність за порушення вимог щодо тиражу, ігнорування вказівки вихідних даних видань та їх розсилки, своєї охоронної та превентивної функції не виконує. З метою упередження подібних зловживань варто упорядкувати діяльність видавництва як атрибуту наукової установи, особливо тої, яка має спеціалізовані вчені ради і, відповідно до положення про такі ради, повинна забезпечувати їх діяльність. Варто посилити приватноправові гарантії прав авторів і встановити відповідальність видавців перед ними за порушення умов чи імперативних вимог чинного законодавства про введення робіт авторів у наукометричні дані. Якщо організаторами наукового форуму, попри обіцянки і вчинені їх учасниками оплати, збірки тез не видані, то вони повинні повернути сплачене та сплатити штраф. У разі завдання моральної шкоди та її доведення – компенсувати і її.

Не можна стверджувати, що в тому напрямку нічого не зроблено. Але міжнародно-правові акти про авторські права прийняті в XIX та XX столітті, коли зазначених загроз не було і їх не враховано. Чинні акти національного законодавства приймаються по мірі виникнення проблеми і не досить оперативно, а при відомій бездіяльності та протистоянні у Верховній Раді України – тим більше. Принаймні національне законодавство досі плентається позаду новітніх інформаційних технологій та компіляційного використання інформації і не містить норм щодо протидії зловживанням правами на інформацію, правами на творчість та правами вільного та іншого використання об'єктів авторського права та суміжних прав. Тривалість перехідного періоду, недоліки фінансування лише сприяє тому.

Це проявилось у створенні електронних банків даних науковими установами, зокрема навчальними закладами. Для того є об'єктивні умови, зручність і дешевизна створення та використання, доступ із будь-якого місця, швидкість обробки та пошуку за ключовими словами. Однак, значна частина творів в них розміщено з порушенням вимог чинного законодавства. Вони існують завдяки добрій волі авторів та володільців майнових авторських прав чи ігнорування порушення їх прав. В РФ Федеральним законом від 20 липня 2004г. №72-ФЗ в ст. 19 Закону РФ «Про авторське право та суміжні права»

додано п.2 яким допускається без згоди автора і без виплати авторської винагороди надання в тимчасове безоплатне користування бібліотеками екземплярів творів, що введені в цивільний оборот законним шляхом. При цьому екземпляри творів, що виражені в цифровій формі, в тому числі екземпляри творів, наданих в порядку взаємного використання бібліотечних ресурсів, можуть надаватися в тимчасове безоплатне використання тільки в приміщеннях бібліотек за умови виключення можливості створити копії цих творів в цифровій формі.

Таке правило є розумним, але воно обмежує право на інформацію та емпіричну базу наукових досліджень (значна частина наукових видань має незначний тираж, навіть в десятки раз менше чи це передбачено актами чинного законодавства). Рішення російського законодавця вирішує лише частину проблеми, але тут півзаходами заборонного спрямування не обійдешся, оскільки обмеження права на інформацію в електронній формі, обсяги якої постійно зростають, є нерозумним, а інколи безглуздими. Тому можна передбачити інше рішення, яке задовольнить авторів чи володільців авторських прав та сприятиме розвитку електронних баз даних: виплата їм винагороди за використання електронного екземпляру і відсотка тим хто є володільцем електронного банку даних. Відповідно таке правило можна помістити і у ст. 441 ЦК України та ст.15 Закону України «Про авторське право та суміжні права».

Водночас у ст. 50 цього закону слід помістити визначення неправомірного використання електронних ресурсів без виплати винагороди у тому числі володільцями ресурсів. Це пояснюється наближенням до договору чи заснованим на презюмованій згоді розміщення твору на Інтернет-сайті. Само собою розуміється, що на рівні презумпції встановлено, що таке розміщення можливе лише на підставі договору із першоволодільцем чи похідним володільцем майнових прав. Інше розміщення творів на Інтернет-сайтах є порушенням авторських прав, зокрема протиправним їх використанням.

Шишка Роман Богданович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права і процесу ЮІ НАУ